

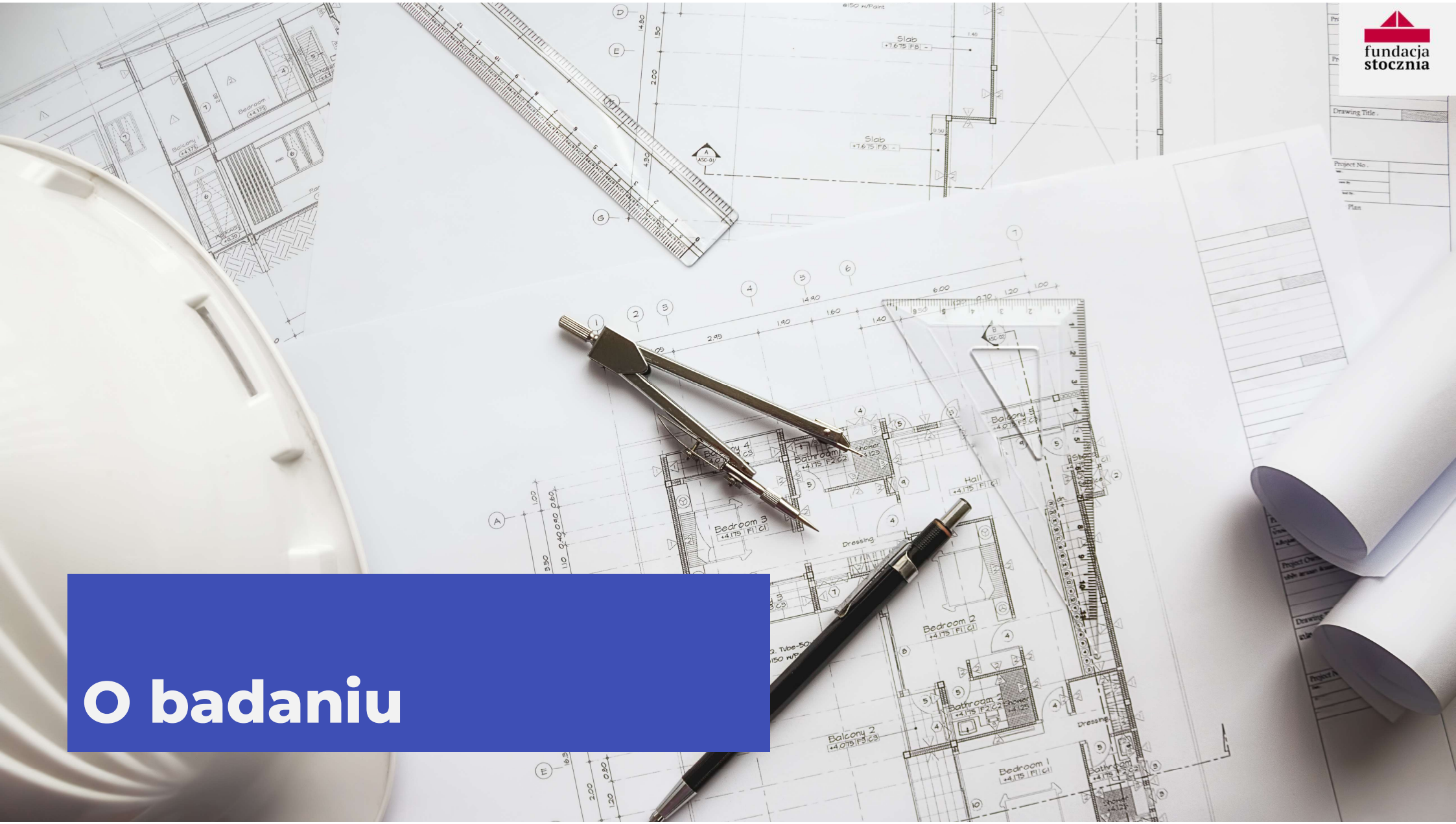


Badanie kapitału społecznego (BOX)

Spis treści

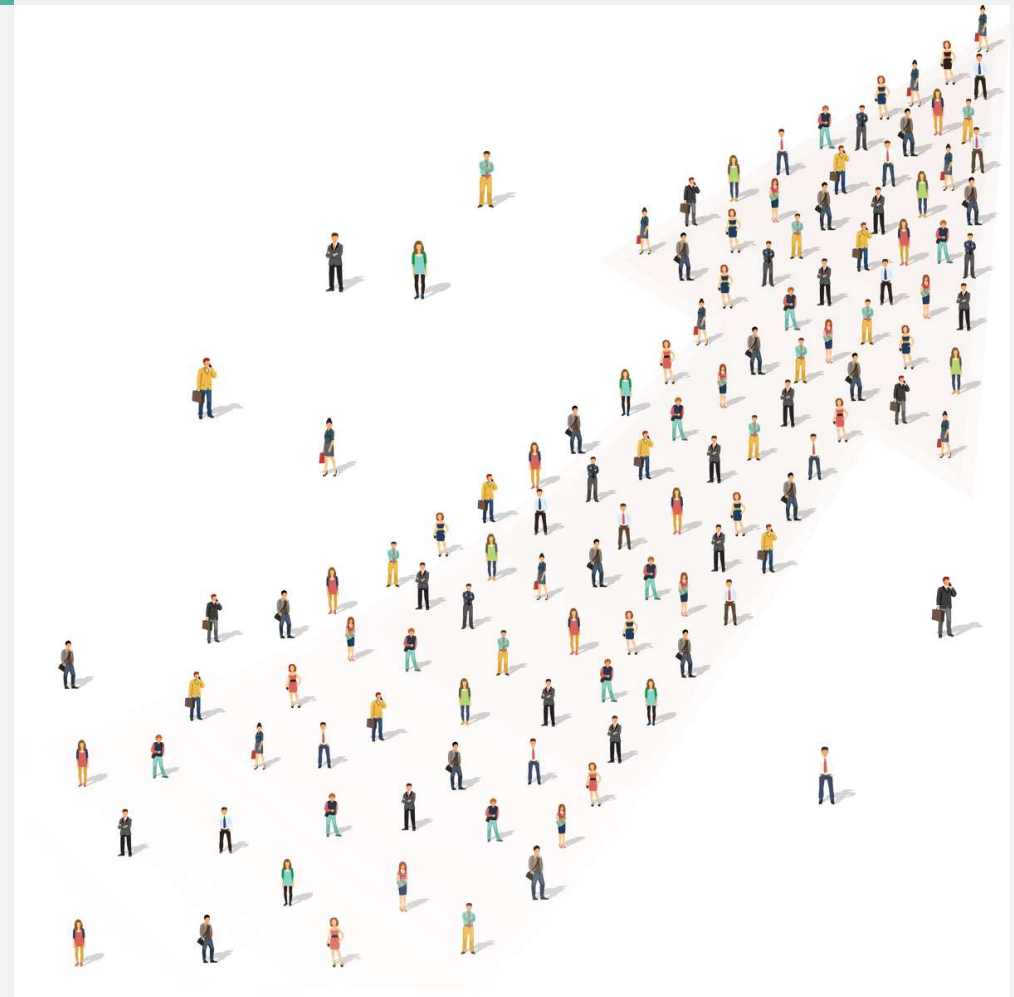
- 1. O badaniu: 3-6**
- 2. Więzi: 7-17**
- 3. Normy: 18-20**
- 4. Sprawczość: 21-24**
- 5. Wsparcie: 25-29**
- 6. Aktywność: 30- 41**
- 7. Główne wnioski z badania: 42-43**

O badaniu



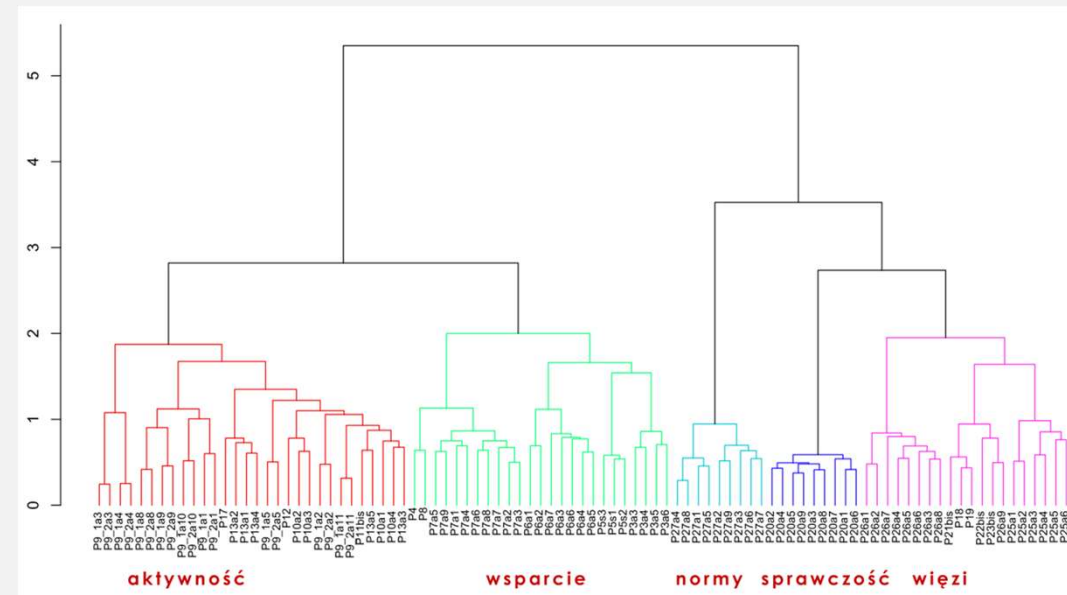
O badaniu BOX

- Ogólnopolski sondaż BOX jest kolejną odsłoną działań badawczych na rzecz pomiaru kapitału społecznego w Polsce zrealizowanych przez Fundację Stocznia przy wsparciu Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności (PAFW).
- Pierwotnie BOX został zaprojektowany jako zestaw różnorodnych narzędzi badawczych do samodzielnego pomiaru kapitału społecznego przez organizację pozarządową. Przy wsparciu PAFW przeprowadzone zostały trzy edycje konkursu, w którym organizacje otrzymywały grant oraz wsparcie merytoryczne w badaniach kapitału społecznego. W efekcie przeprowadzono m.in. pięć lokalnych sondaży (na poziomie gmin/powiatów) w których zebrano odpowiedzi od ponad 1800 respondentów/tek.
- Zebrane dane zostały podane przez Stocznie analizie i podsumowane w osobnym raporcie. Pozwoliło to na weryfikację hipotez na temat stanu kapitału społecznego w miejscach, w których realizowane były projekty finansowane przez PAFW, oraz dopracowanie syntetycznych wskaźników pokazujących stan kapitału społecznego w podziale na pięć wyodrębnionych wymiarów.
- Badanie, którego efektem jest poniższy raport, od strony metodologicznej stanowi kontynuację wcześniejszych działań, ale służyło innym celom.
- Celem projektu było stworzenie **punktu odniesienia dla kolejnych badań realizowanych m.in. przez samorządy, ożywienie dyskusji publicznej na temat czynników wpływających na aktywność społeczną i jakość życia oraz wyciągnięcie wniosków mogących stanowić wskazówki dla realizacji programów nakierowanych na rozwój kapitału społecznego.**



Jak badaliśmy kapitał społeczny?

- Sondaż BOX przeprowadzony został za pomocą wspomaganych komputerowo wywiadów telefonicznych (CATI) w październiku 2022 roku na losowo-warstwowej próbie 600 Polaków i Polek powyżej 16 r.ż. W doborze próby uwzględniony został rozkład cech społeczno-demograficznych w populacji. Została ona skonstruowana tak, aby możliwe było dokonywanie porównań między miastami i wsiami do 50 tys mieszkańców/nek i większymi ośrodkami.
- Dane w badaniu ogólnopolskim zostały zebrane za pośrednictwem 27 pytań, wyselekcjonowanych na podstawie analizy odpowiedzi uzyskanych w sondażach lokalnych. Dzięki zastosowaniu analizy głównych składowych (PCA) udało się wyodrębnić pięć głównych wymiarów kapitału społecznego, a w kolejnym kroku, stworzyć odpowiadające im indeksy opisujące w skali od 0 do 10 poziom kapitału społecznego razem składające się na Indeks X (Indeks Kapitału Społecznego). Wyodrębnione wymiary to aktywność, wsparcie, normy, sprawczość oraz więzi. Prezentując wyniki sondażu w dalszej części raportu odnosimy się bezpośrednio do powyższego podziału.



Elementy składające się na indeks X

Więzi:

- Zaufanie
- Włączenie
- Tożsamość lokalna

Normy

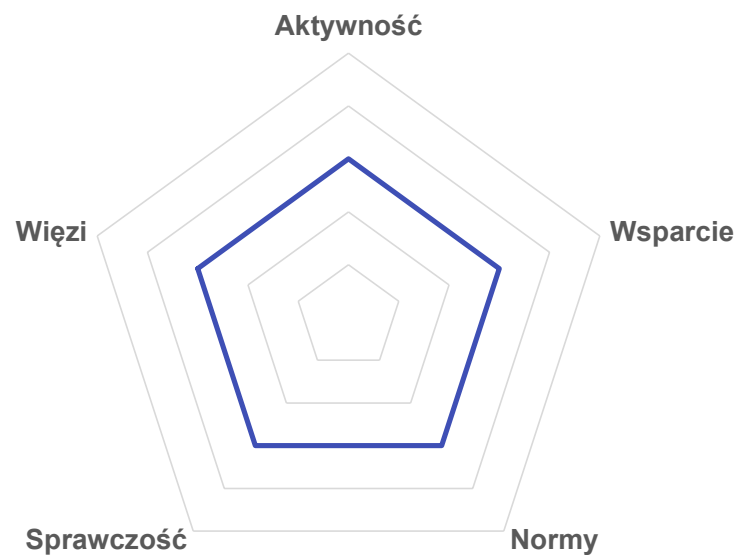
Sprawczość

Wsparcie:

- Kapitał pomostowy
- Kapitał wiążący
- Sieci wsparcia
- Poczucie bezpieczeństwa

Aktywność

- Zaangażowanie w pomoc sąsiedzką
- Zaangażowanie w inicjatywy lokalne
- Aktywizm indywidualny
- Aktywizm zbiorowy



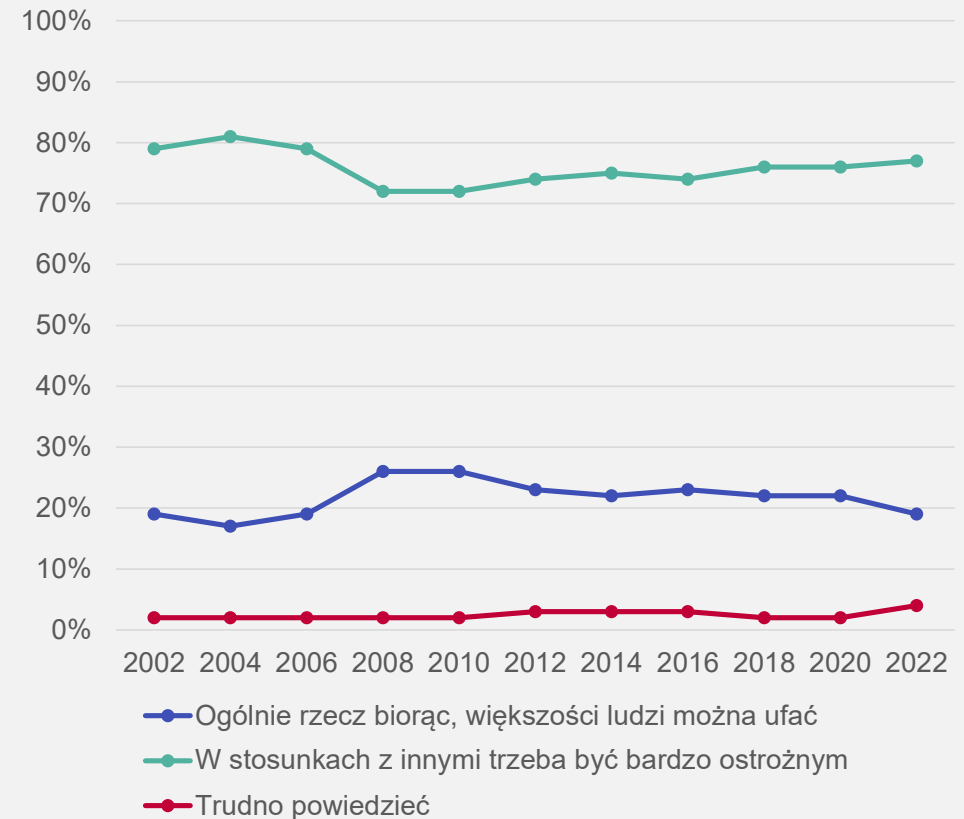


Więzi

Zaufanie w badaniach kapitału społecznego

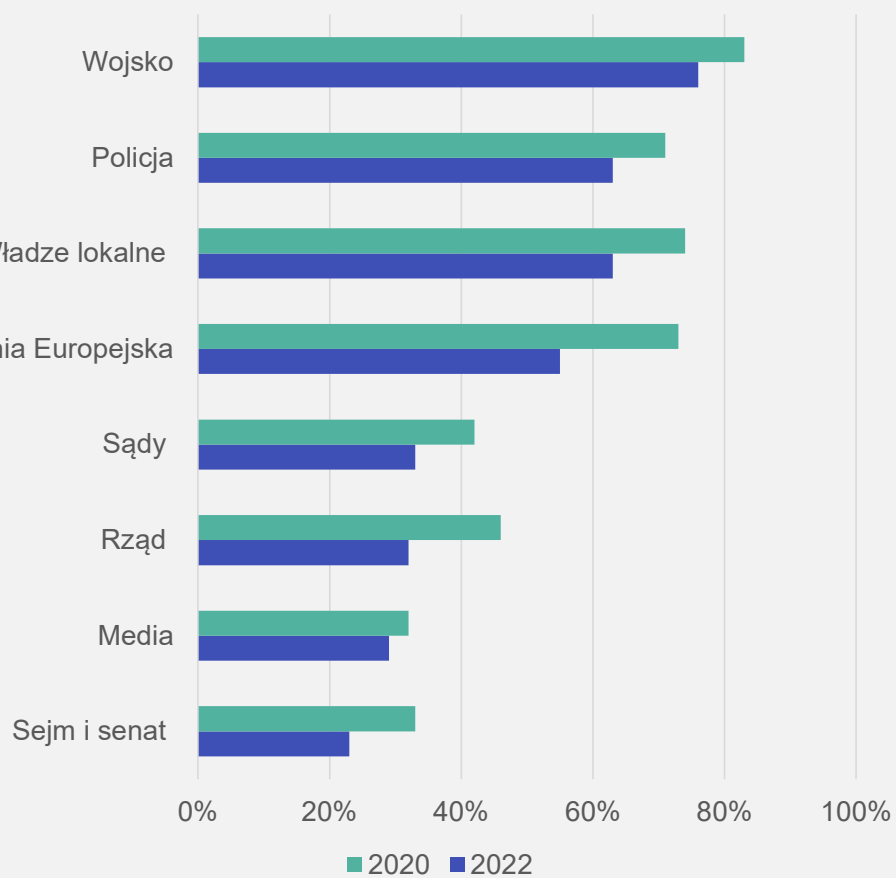
- Zaufanie jest jednym z najczęściej stosowanych w badaniach wskaźników kapitału społecznego. W opracowaniach na ten temat przyjmuje się, że wysoki poziom zaufania społecznego ułatwia współpracę i zmniejsza koszty transakcyjne (koszty koordynacji działań różnych podmiotów). W tym kontekście za szczególnie istotne uważa się zaufanie związane kapitałem pomostowym, a zatem takie, które odnosi się do tzw. uogólnionych innych oraz osób wywodzących się z innych niż respondent grup społecznych i środowisk.
- Tymczasem dotychczas przeprowadzone badania pokazują, że o ile Polacy i Polki ufają osobom z rodziny i najbliższego otoczenia (CBOS 2020) to poziom zaufania w Polsce pozostaje niski szczególnie wobec nieznajomych (CBOS 2022), również w porównaniu z innymi krajami europejskimi (ESS 2018), co należy uznać za istotny hamulec rozwojowy zarówno dla społeczeństwa obywatelskiego jak i gospodarki. Deficyty te są obserwowane w kolejnych pomiarach, dlatego należy uznać je za stałe trendy.
- Tym co zmieniło się w ostatnich latach (tzn. od czasów pandemii) jest znaczący spadek zaufania w stosunku do instytucji (CBOS 2022), przy czym dotyczy to zarówno poziomu zaufania do całej Unii Europejskiej (spadek zaufania o 18 pp.), polskiego rządu (spadek o 14 pp.), ale również władz lokalnych (spadek o 11 pp.).

Która z dwóch opinii dotyczących życia społecznego w Polsce jest bliższa Pana(i) poglądom?



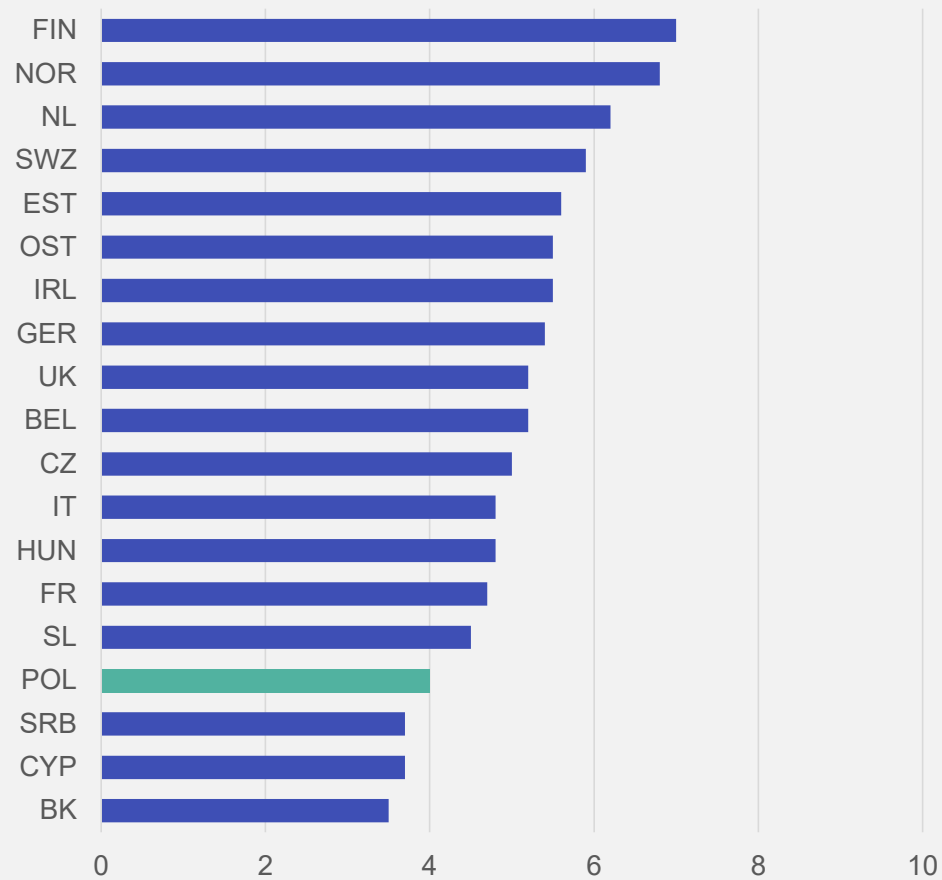
Źródło: CBOS „Zaufanie społeczne” marzec 2022

Zaufanie do instytucji



Źródło: CBOS „Zaufanie społeczne” marzec 2022

Zaufanie do innych

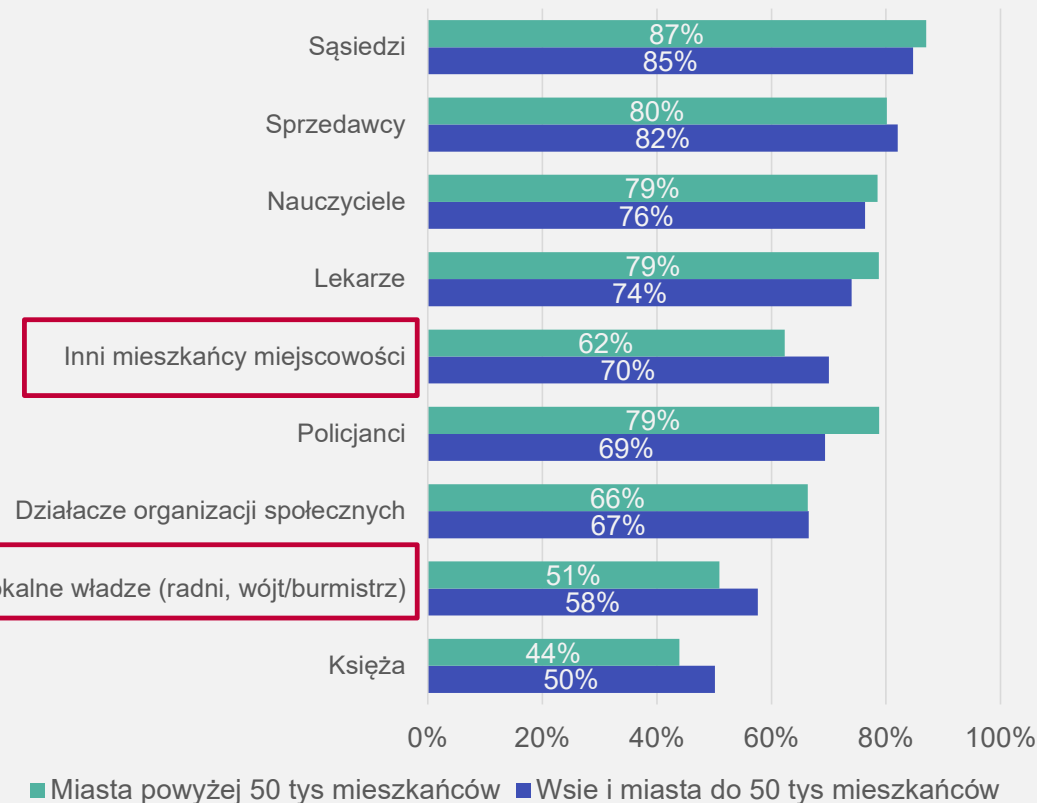


Źródło: ESS 2020; średnia dla skali od 0 do 10, gdzie 0 oznacza odpowiedź „You can't be too careful”, a 10 „Most people can be trusted”.

Zaufanie w badaniu BOX

- W badaniu BOX do pomiaru zaufania podeszliśmy w sposób kompleksowy – respondentów/teki pytaliśmy o zaufanie do osób reprezentujących określone instytucje, przedstawiciele władz lokalnych, organizacji pozarządowych, osób z ich najbliższego otoczenia jak i ogółem do innych mieszkańców miejscowości.
- Grupą, która cieszy się największym zaufaniem niezależnie od wielkości miejscowości są sąsiedzi respondentów**, co jest wynikiem podobnym dla badania CBOS z 2016 roku (w tamtym badaniu odsetek osób zdecydowanie/raczej mających zaufanie do sąsiadów wyniósł 80%). Polacy i Polki ufają również, przedstawicielom zawodów cieszących się dużym prestiżem społecznym (nauczyciele, lekarze).
- Uwzględniając w analizie wielkości miejscowości w małych ośrodkach (do 50 tys.) widoczny jest **wyższy poziom zaufania do innych mieszkańców oraz lokalnych władz**. Przy czym największe różnice widoczne są pomiędzy wsią, a największymi miastami (71% do 58% w przypadku odpowiedzi świadczących o zaufaniu do innych mieszkańców miejscowości i 60% do 44% dla zaufania do lokalnych władz). Małe i średnie miasta (do 50 tys. i pomiędzy 50 tys. a 200 tys. mieszkańców) są pod tym względem zdecydowanie bardziej podobne.

Wymień teraz różne grupy. Proszę powiedzieć, czy generalnie rzecz biorąc uważa że można im ufać czy też że nie można im ufać



Źródło: Sondaż BOX (n=601), odp: zawsze/zwykle można im ufać

BOX

Zaufanie

67%

osób*

ufa innym
mieszkańcom/kom swojej
miejscowości

86%

osób*

ufa swoim sąsiadom

* Wszystkie badane osoby bez względu na wielkość zamieszkiwanej miejscowości

BOX

Zaufanie



ufa działaczom/kom NGO



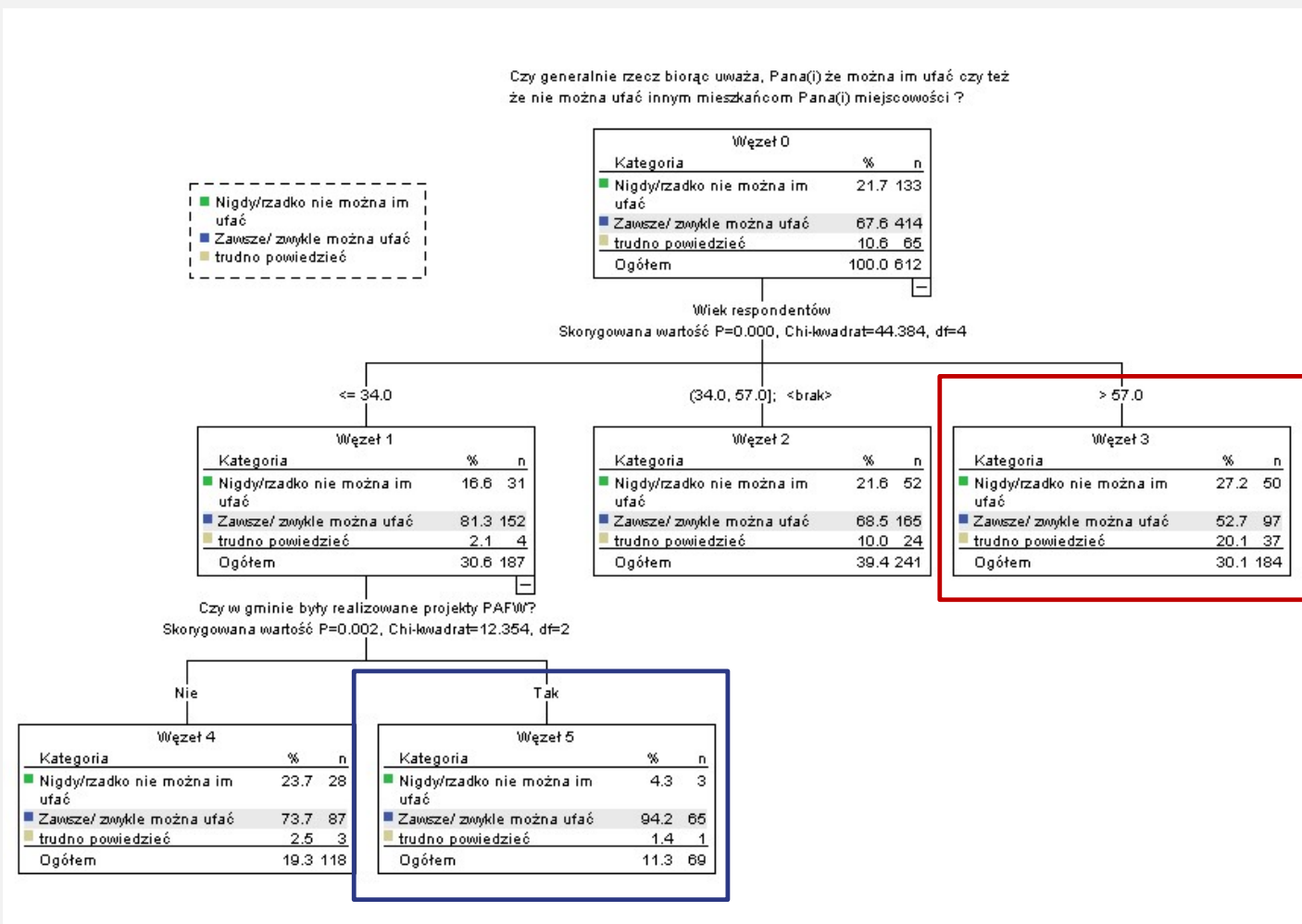
ufa władzom lokalnym

* Wszystkie badane osoby bez względu na wielkość zamieszkiwanej miejscowości

Kto ufa, a kto nie innym mieszkańcom?

- W dalszej analizie przyjrzelśmy się jakiego typu osoby biorąc pod uwagę różne cechy społeczne i demograficzne* najczęściej ufają innym mieszkańcom/nkom miejscowości.
- Z analizy wynika, że największy wpływ na zaufanie ma wiek – granica od której respondenci/cki częściej deklarowali zaufanie do innych to 34 lata. Biorąc pod uwagę kombinacje różnych cech najwyższym poziomem zaufania charakteryzują się osoby w wieku do 34 lat i zamieszkujące gminy w których realizowano projekty PAFW.
- Z kolei grupą, która ma największy deficyt zaufania to osoby powyżej 57 r.ż.

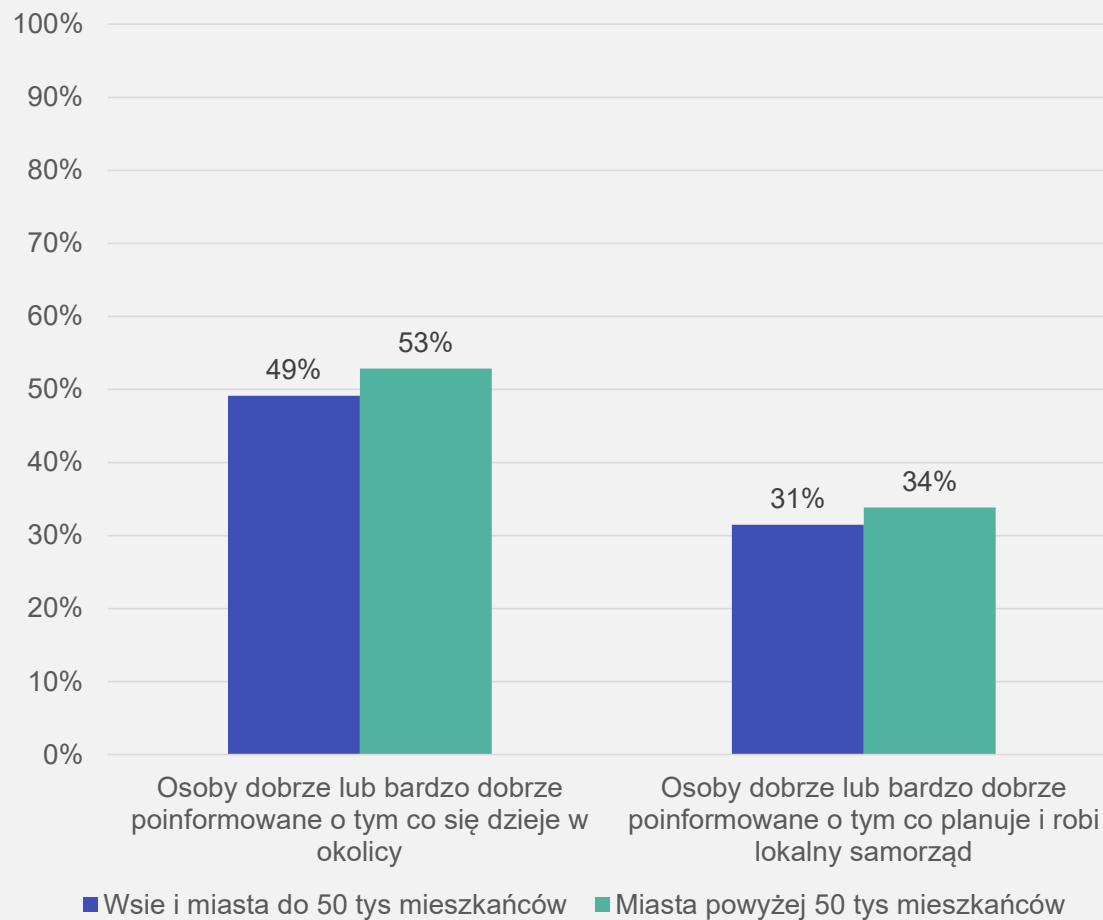
*W tej i kolejnych analizach wykorzystując drzewa klasyfikacyjne uwzględniliśmy takie cechy jak płeć, wiek, liczba osób w gospodarstwie domowym, samoocena sytuacji materialnej i zdrowia, wielkość zamieszkiwanej miejscowości oraz fakt zamieszkiwania gminy w której realizowano projekty PAFW.



Źródło: Sondaż BOX, wszyscy mieszkańcy/nki (n=601)

Włączenie

- Drugą kwestią wchodzącą w skład zbiorczego składnika opisującego więzi na poziomie lokalnym jest włączenie tzn. poczucie dostępu respondentów/tek do informacji o tym co się dzieje w okolicy oraz co robi i planuje zrobić lokalny samorząd.
- O ile dla pierwszej z tych kwestii zdania są podzielone po połowie (tzn. że mniej więcej tyle samo osób uważa, że jest dobrze, co źle poinformowanych o tym co się dzieje w okolicy), to zaledwie co trzeci respondent/тка uważa się za dobrze poinformowanego o planach i działaniach samorządu. Dotyczy to w podobnym stopniu respondentów/tek zamieszkujących miejscowości o różnej wielkości.



Źródło: Sondaż BOX, wszystkie osoby uczestniczące w badaniu (n=601)

BOX

Dostęp do informacji

50%
osób*

uważa, się za co najmniej
dobrze poinformowanych w
lokalnych sprawach

32%
osób*

uważa, się za co najmniej
dobrze poinformowanych o
tym co robi i planuje
samorząd

* Wszystkie badane osoby bez względu na wielkość zamieszkiwanej miejscowości

Kto się czuje dobrze poinformowany?

Czy powiedział(a)by Pan(i), że jest dobrze czy słabo poinformowany(a) o tym, co planuje i robi lokalny samorząd?

■ bardzo dobrze/ dość dobrze
■ ani dobrze, ani słabo
■ dość słabo/ bardzo słabo
■ trudno powiedzieć

Węzeł 0		
Kategoria	%	n
■ bardzo dobrze/ dość dobrze	32.2	197
■ ani dobrze, ani słabo	27.9	171
■ dość słabo/ bardzo słabo	38.6	236
■ trudno powiedzieć	1.3	8
Ogółem	100.0	612

Samoocena sytuacji materialnej
Skorygowana wartość P=0.017, Chi-kwadrat=12.527, df=3

Średnia; Dobra

Zła

Węzeł 1		
Kategoria	%	n
■ bardzo dobrze/ dość dobrze	33.6	171
■ ani dobrze, ani słabo	29.7	151
■ dość słabo/ bardzo słabo	35.6	181
■ trudno powiedzieć	1.2	6
Ogółem	83.2	509

Węzeł 2		
Kategoria	%	n
■ bardzo dobrze/ dość dobrze	25.2	26
■ ani dobrze, ani słabo	19.4	20
■ dość słabo/ bardzo słabo	53.4	55
■ trudno powiedzieć	1.9	2
Ogółem	16.8	103

Czy powiedział(a)by Pan(i) że jest dobrze czy słabo poinformowany(a) o tym, co dzieje się w Pana(i) okolicy?

■ bardzo dobrze/ dość dobrze
■ ani dobrze, ani słabo
■ dość słabo/ bardzo słabo
■ trudno powiedzieć

Węzeł 0		
Kategoria	%	n
■ bardzo dobrze/ dość dobrze	50.5	309
■ ani dobrze, ani słabo	28.9	177
■ dość słabo/ bardzo słabo	19.9	122
■ trudno powiedzieć	0.7	4
Ogółem	100.0	612

Samoocena sytuacji materialnej
Skorygowana wartość P=0.024, Chi-kwadrat=11.825, df=3

Średnia; Zła

Dobra

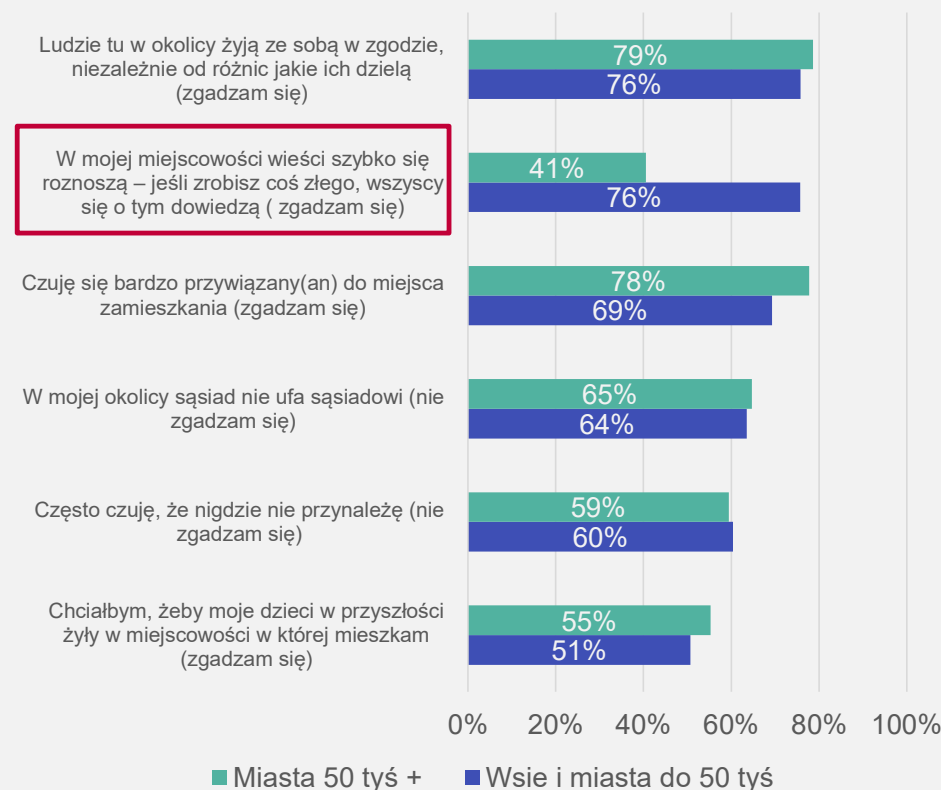
Węzeł 1		
Kategoria	%	n
■ bardzo dobrze/ dość dobrze	45.9	184
■ ani dobrze, ani słabo	30.7	123
■ dość słabo/ bardzo słabo	22.9	92
■ trudno powiedzieć	0.5	2
Ogółem	65.5	401

Węzeł 2		
Kategoria	%	n
■ bardzo dobrze/ dość dobrze	59.2	125
■ ani dobrze, ani słabo	25.6	54
■ dość słabo/ bardzo słabo	14.2	30
■ trudno powiedzieć	0.9	2
Ogółem	34.5	211

- Cechą respondentów/tek, która w największym stopniu różnicowała poczucie dostępu do informacji na poziomie lokalnym była samoocena sytuacji materialnej. Osoby, które oceniały ją jako złą lub bardzo złą zdecydowanie gorzej oceniały również poczucie własnego poinformowania o sprawach lokalnych i działaniach władz samorządowych.

Tożsamość

- Kolejną kwestią badaną było poczucie lokalnej tożsamości. Respondenci/tki zostali poproszeni o ustosunkowanie się do różnorodnych stwierdzeń, zarówno o charakterze negatywnym jak i pozytywnym. Za ich pośrednictwem możliwe było określenie, jaki jest stosunek respondenta/ki do swojego miejsca zamieszkania.
- Analiza danych z uwzględnieniem klasy wielkości miejscowości zamieszkiwanej przez respondenta/kę prowadzi do dwóch ciekawych wniosków.
- Mieszkańcy/nki mniejszych miejscowości są zdecydowanie bardziej przekonani, że w razie złamania norm społecznych wieści o tym szybko się rozejdą w lokalnej społeczności. Po tym względem nie zaobserwowaliśmy istotnych różnic między wsią i małymi miastami. Istnieją natomiast znaczące różnice dla średnich (50% zgodziło się z tym stwierdzeniem) i dużych miast (29%). Wyniki te pokazują przed wszystkim o wiele większą kontrolę społeczną jakiej poddane są jednostki w mniejszych społecznościach.
- Drugą kwestią dla której widoczne są istotne różnice ze względu na wielkość miejscowości to poczucie przywiązania do miejsca zamieszkania. Co ciekawe to właśnie w mniejszych miejscowościach respondenci/tki deklarowali mniejsze przywiązanie. Dotyczy to w szczególności osób zamieszkujących wieś (odsetek osób deklarujących przywiązanie do własnego miejsca zamieszkania w tej grupie wynosił 65%).



Źródło: Sondaż BOX, wszystkie osoby uczestniczące w badaniu (n=601)



Normy

Stosunek do obowiązujących norm

- Zagrożeniem dla szeroko rozumianych dóbr wspólnych, ale również kapitału społecznego jest zjawisko zwane w literaturze socjologicznej jako „pieczeniarnstwo” tzn. skłonność do egoistycznego korzystania ze wspólnych zasobów bez oglądania się na innych oraz konsekwencje. Jest ono niekorzystne społecznie nie tylko dlatego, że powoduje „zużycie się” lub zawłaszczenie tego co wspólne, ale również dlatego, że podważa zaufanie i skłania innych do zachowań egoistycznych.
- CBOS ostatni raz analizował te kwestie w 2012 roku. Z przeprowadzonej wtedy analizy wynikało, że mieszkańcy są skłonni w większym stopniu potępiać negatywne zachowania wobec środowiska naturalnego, niż „dóbr wspólnych” rozumianych jako wspólne środki budżetowe czy instytucje. Autorzy/rki tamtej publikacji stwierdzili wręcz, że szczególnie powszechne w społeczeństwie jest podejście, które nazwali „antypaństwowym”.
- W BOXie temat ten poruszyliśmy stosując baterie pytań odnoszącą się do różnych zachowań łamiących obowiązujące normy. Na poziomie wyników dla całej badanej populacji widać, że wciąż istnieje grupa osób, u której silne są postawy „antypaństwowe” zaobserwowane w badaniu sprzed dekady. Przy czym w odpowiedziach widać wyraźne różnice podejścia wśród osób zamieszkujących mniejsze ośrodki – w mniejszym stopniu są one wyczulone na łamanie zarówno norm wprost odnoszących się do dóbr wspólnych (np. unikanie płacenia za transport, wyludzenie renty czy zasiłków), jak i po prostu przepisów prawa czy też szeroko pojętej moralności (sprzedaży alkoholu/papierosów nieletnim, jazdy pod wpływem alkoholu).

Wymienię teraz różne zachowania. Proszę powiedzieć, czy Pana(i) osobiście takie zachowanie obchodzi czy nie obchodzi?

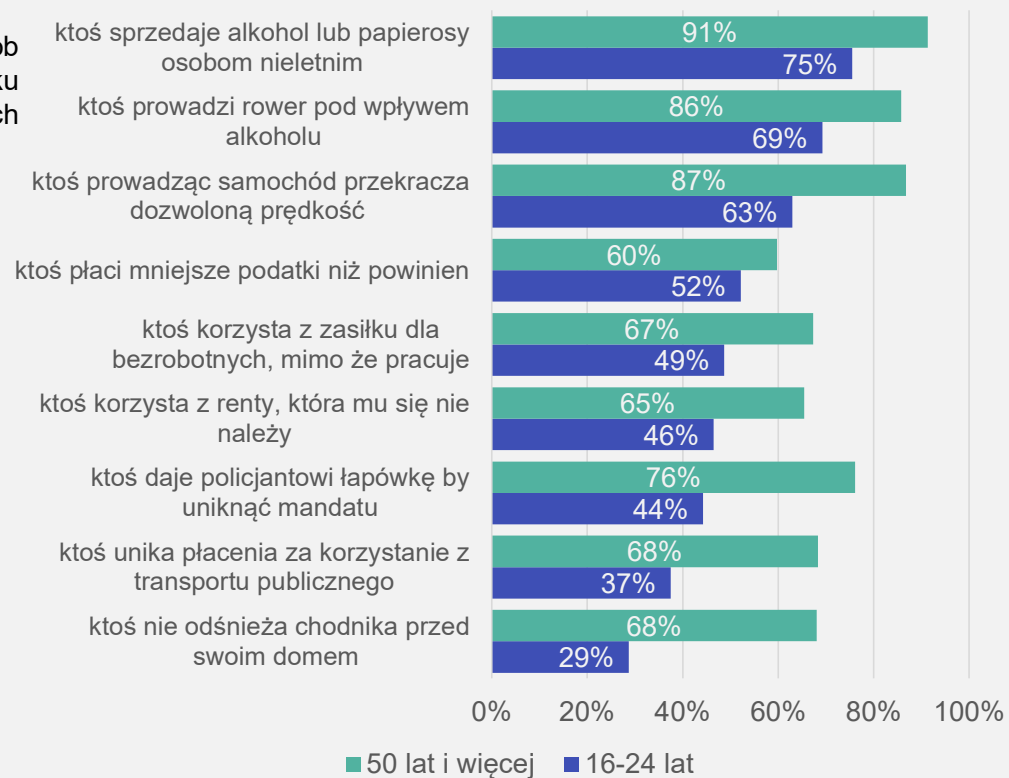


Źródło: Sondaż BOX, wszystkie osoby uczestniczące w badaniu (n=601), odpowiedzi: bardzo/trochę mniej obchodzi.

Stosunek do obowiązujących norm

- Analiza statystyczna wskazuje na dwie cechy społeczno-demograficzne, które są powiązane z obojętnością na łamanie obowiązujących norm: jest to wykształcenie (im wyższe tym mniejsza obojętność), oraz w jeszcze większym stopniu wiek (osoby młodsze są bardziej obojętne).
- Jest to widoczne szczególnie gdy przyjrzymy się stosunkowi do norm wśród osób mieszkających na wsi i małych miastach. Różnice w odpowiedziach osób w wieku powyżej 50 lat oraz do 24 lat wynoszą do 40 pp. Dla każdego z zaprezentowanych stwierdzeń osoby młodsze przyjmowały postawę bardziej obojętną.

Wymienię teraz różne zachowania. Proszę powiedzieć, czy Pana(i) osobiście takie zachowanie obchodzi czy nie obchodzi?



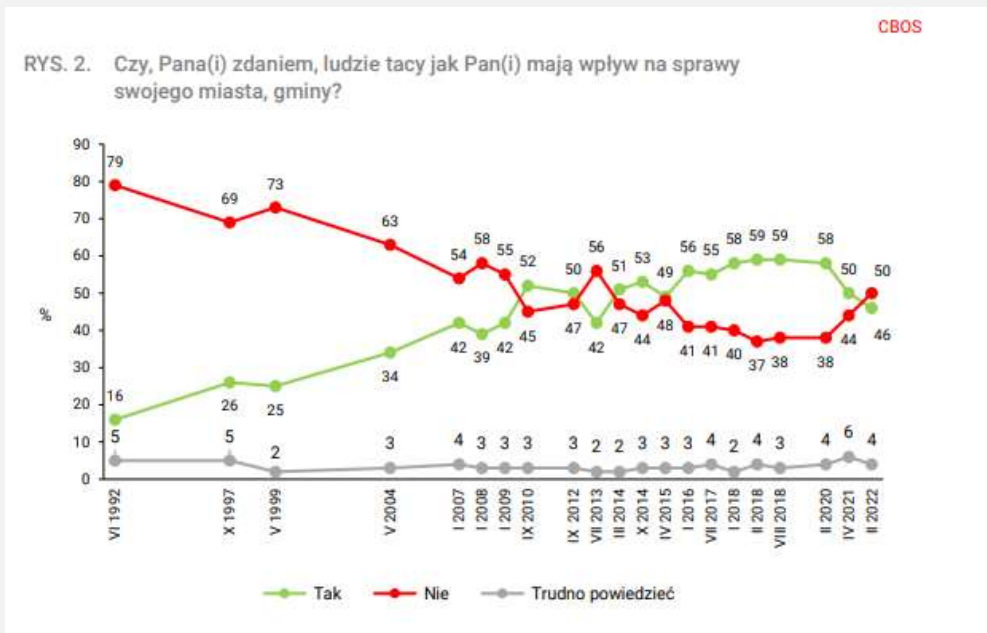
Źródło: Sondaż BOX, osoby ze wsi i miast do 50 tys (n=401), odpowiedzi: bardzo/trochę mniej obchodzi.



Sprawczość

Poczucie wpływu na sprawy lokalne

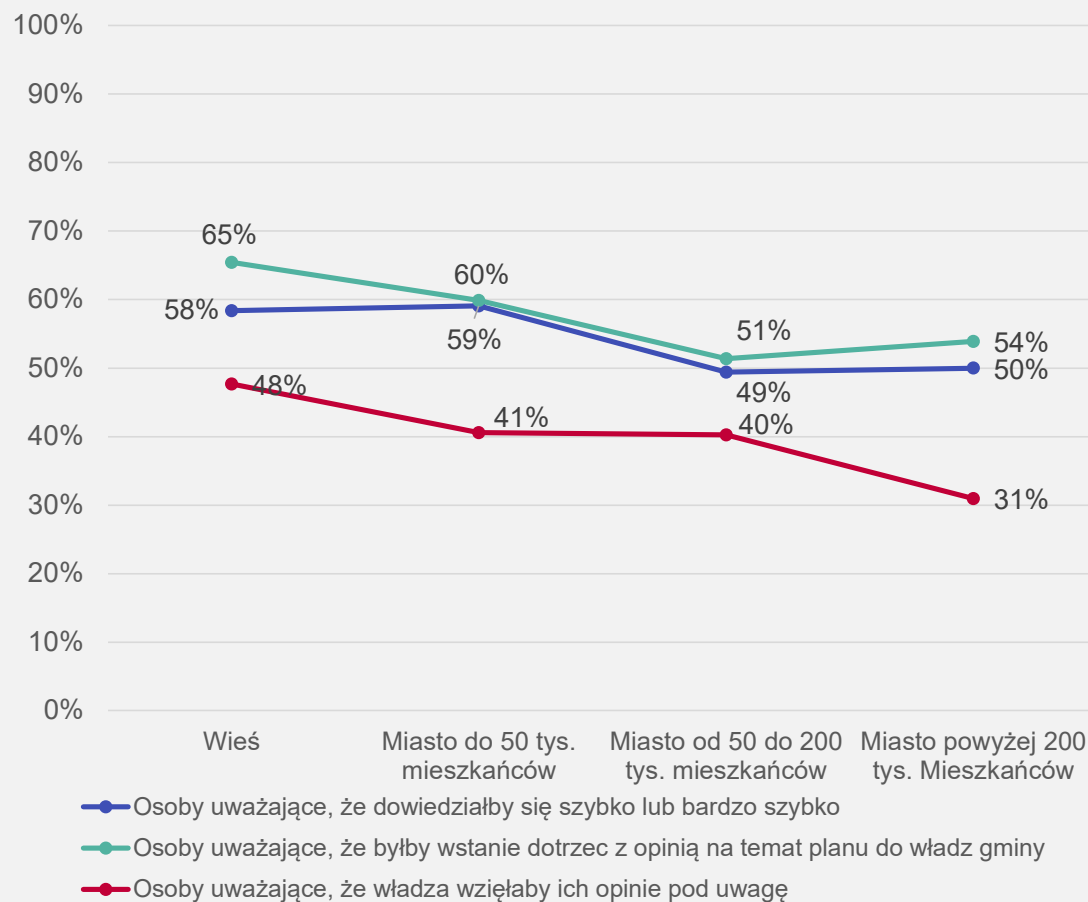
- Z cyklicznych badań prowadzonych przez CBOS wynika, że w okresie pandemii nastąpił znaczący spadek wpływu na własne życie wśród Polek i Polaków. Odsetek osób, które uważają, że „ludzie tacy jak ja nie mają wpływu na sprawy kraju” wzrósł z 58% w 2018 roku do 71% na początku 2022 roku.
- Poczucie sprawczości było nieco bardziej widoczne gdy respondentów/ki zapytano o wpływ na sprawy na szczeblu lokalnym (gminy, miasta), ale również w tym przypadku widać załamanie trendu wzrostowego sprzed pandemii. Odsetek osób wierzących, że mają wpływ na sprawy lokalnej społeczności, spadł z 59% w 2018 do 46% w 2022. Po raz pierwszy od 2013 roku poczucie braku wpływu było bardziej powszechne niż jego posiadanie (CBOS 2022).



Źródło: CBOS. „Spadek poczucia podmiotowości obywatelskiej”. Luty 2022

Poczucie sprawstwa w kontaktach z władzami lokalnymi

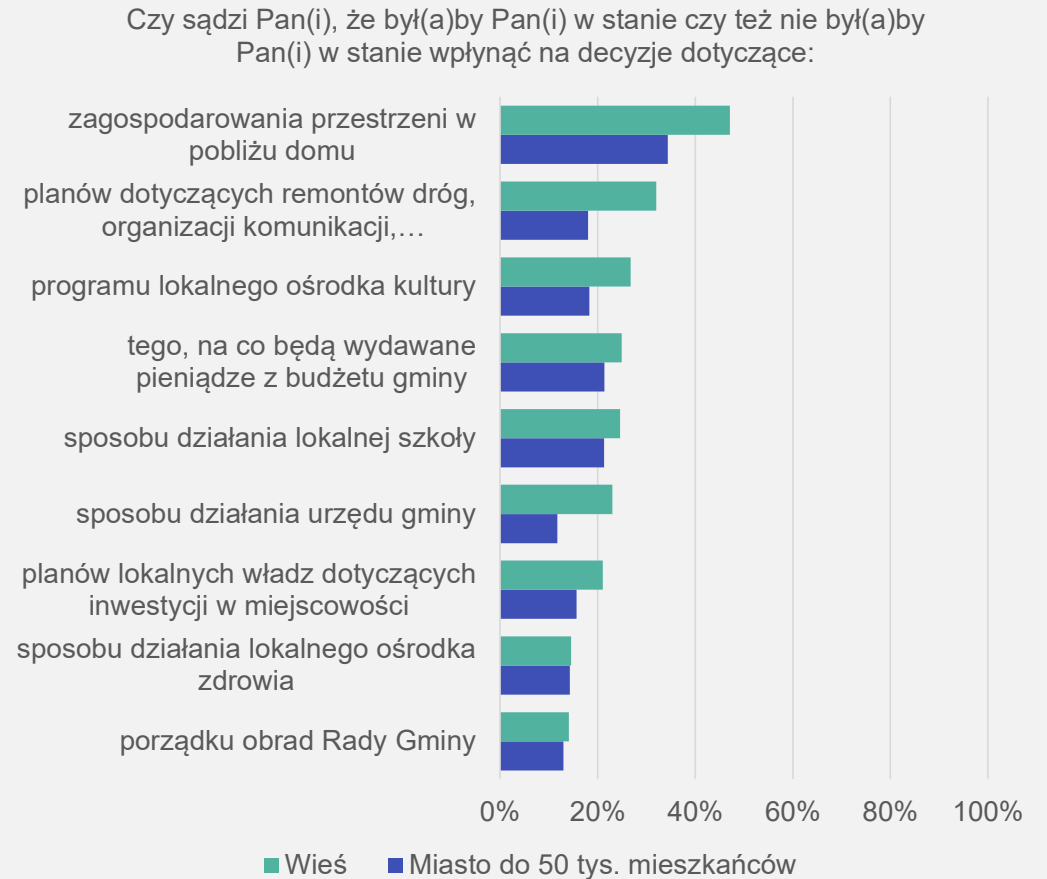
- W sondażu BOX badaliśmy poczucie sprawczości zadając m.in. pytania o hipotetyczną sytuację tworzenia przez Urząd Gminy nowego planu dotyczące miejsca zamieszkania respondenta/ki. Interesowało nas to czy osoba uczestnicząca w badaniu ma poczucie, że dowiedziałyby się szybko o tych planach, czy mogłaby przekazać swoją opinię i na ile ta opinia byłaby uwzględniona.
- Zebrane odpowiedzi wskazują na to, że to mieszkańcy/nki wsi uważają się za grupę lepiej poinformowaną, mającą większe możliwości dotarcia do władz lokalnych, ale też częściej przekonaną, że ich głos zostanie uwzględniony w planach. Wniosek ten wydaje się być intuicyjny – w mniejszych ośrodkach władza jest postrzegana jako „bliższa” obywatela/ki.
- Niezależnie od wielkości miejscowości istnieją znaczące różnice między poczuciem, że respondent/ka dowiedziałyby się o planach i mógłby nawet dotrzeć ze swoją opinią do władz lokalnych, a przekonaniem, że jego/jej opinia zostanie wzięta pod uwagę. Rozdźwięk ten może być źródłem frustracji, poczucia mniejszej sprawczości i zniechęcenie do aktywności społecznej.
- W analizie sprawdziliśmy jakie cechy społeczno-demograficzne w największym stopniu są związane z poczuciem, że głos zostanie wysłuchany wśród mieszkańców małych miast i wsi przy zastosowaniu modelu regresji logistycznej. Zmienną, której wpływ był istotny statystycznie (na poziomie $<0,05$) była wielkość miejscowości. Nie znaczy że sprawstwo nie jest związane z takimi cechami jak wykształcenie czy wiek, ale są korelacje pośrednie, związane z wielkością miejscowości.



Źródło: Sondaż BOX, wszystkie osoby uczestniczące w badaniu (n=601)

Poczucie wpływu na sprawy lokalne

- Drugi zastosowany w badaniu BOX zestaw pytań poruszających temat sprawczości dotyczył kwestii tego na jakie konkretne sprawy na poziomie lokalnym mieszkańcy mają poczucie wpływu, a na jakie nie.
- Odpowiedzi potwierdzają hipotezę o bardzo niskim poczuciu wpływu na funkcjonowanie różnego typu instytucji (szkoły, Urzędu Gminy, ośrodka kultury i zdrowia). Wielkość zamieszkiwanej miejscowości ma tu pewne znaczenie, szczególnie jeżeli porównamy respondentów ze wsi i miast do 50 tys. mieszkańców. Podobnie jak w przytoczonym wcześniej badaniu CBOS-u, najmniejszym poczuciem sprawczości mieli mieszkańcy/nki mniejszych miast.



Źródło: Sondaż BOX, wszystkie osoby uczestniczące w badaniu (n=601)



Wsparcie

Kapitał pomostowy

- W literaturze socjologicznej na temat kapitału społecznego najczęściej wyróżnia się jego dwa wymiary: wiążący i pomostowy. W rozważaniach na temat prorozwojowego znaczenia kapitału społecznego zazwyczaj zwraca się uwagę na znacznie kapitału pomostowego, a więc relacje z osobami spoza swojego środowiska i grupy społecznej, co umożliwi współdziałanie i aktywność obywatelską poza najbliższą grupą odniesienia. Wydaje się to szczególnie istotne obecnie, gdy obserwowany jest proces zamykania się w bańkach poznawczych i informacyjnych.
- W badaniu BOX kapitał pomostowy był badany poprzez sprawdzenie czy w sieci kontaktów respondentów/tek znajdują się osoby różniące się od nich pod względem różnych istotnych cech społeczno-demograficznych oraz światopoglądu.
- O ile stosunkowo duży odsetek osób ma wśród znajomych osoby z innych miejscowości (74%) czy poziomie wykształcenia (67%) to znacznie mniej utrzymuje kontakty z osobami o różnym statusie materialnym i narodowości. Może to być spowodowane większą homogenicznością polskiego społeczeństwa (co do niedawna było prawdą dla zróżnicowania etnicznego w Polsce lokalnej), ale może to również świadczyć o dystansie społecznym pomiędzy osobami posiadającymi te cechy.
- Respondenci/tki z mniejszych miejscowości (do 50 tys. mieszkańców) istotnie rzadziej mają kontakty z osobami innej narodowości oraz o innych poglądach religijnych. Ponadto dla tej grupy badanych sprawdziliśmy, jakie cechy społeczno-demograficzne przy kontroli innych zmiennych mają wpływ na posiadane sieci kontaktów. Okazało się, że jest to przede wszystkim wykształcenie. Im wyższy poziom wykształcenia tym większe prawdopodobieństwo posiadania w swojej sieci osób o innych cechach.

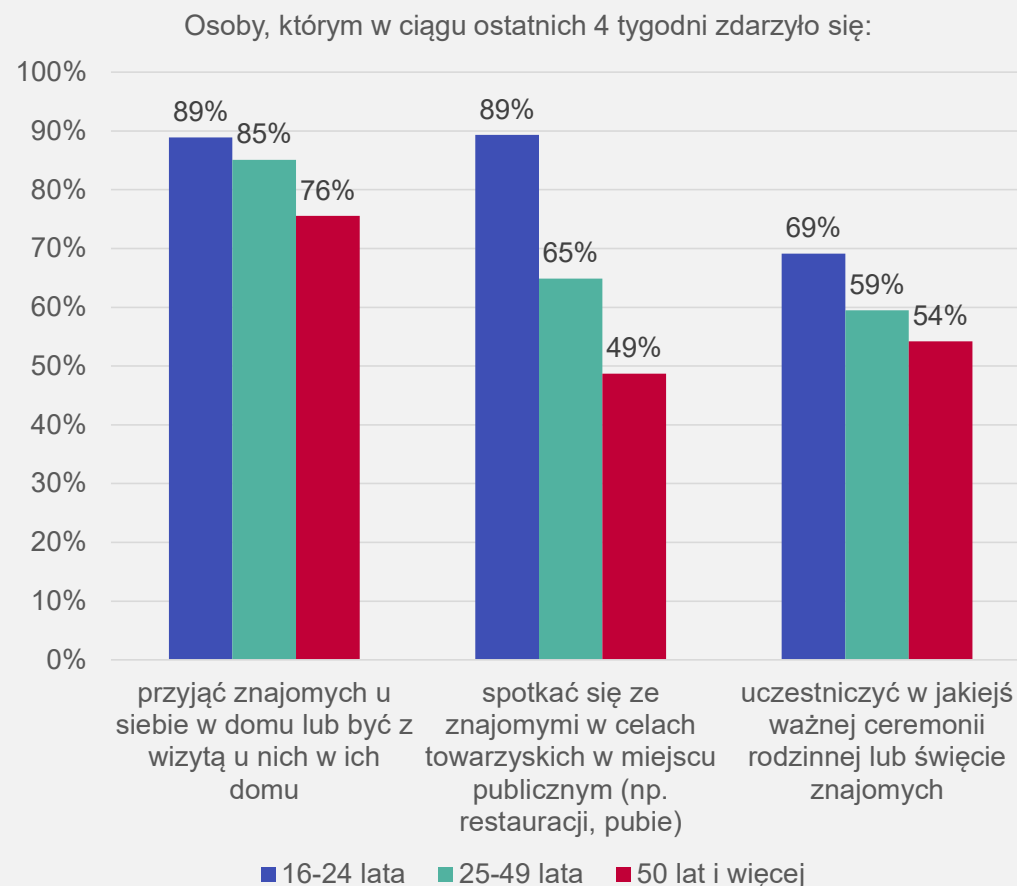
Proszę teraz pomyśleć o tych znajomych, z którymi utrzymuje Pan(i) stałe kontakty. Czy są wśród nich osoby:



Źródło: Badanie BOX, wszystkie osoby uczestniczące w sondażu (n=601)

Kapitał wiążący

- W sondażu BOX przyjrzelśmy się również kwestii kapitału wiążącego, czyli więzi z osobami znanymi osobiście, często spokrewnionymi. Mimo, że traktowany jako mniej istotny czynnik np. dla rozwoju gospodarczego, ma on znaczenia dla dobrostanu jednostki. Silne relacje z osobami z najbliższego otoczenia należy uznać za ważne, ponieważ zapewniają jednostce poczucie bezpieczeństwa i przynależności.
- W badaniach realizowanych przez CBOS w 2020 główną miarą jaką zastosowano do zbadania więzi odnoszących się do najbliższego otoczenia było zaufanie. Wyniki wyraźnie wskazują na bardzo silny związek respondentów/tek z najbliższą rodziną (zaufanie do niej deklarowało 98% osób) i mniejszy (ale wciąż silny), do dalszej rodziny i znajomych (dla dalszej rodziny odsetek ten wyniósł 89%, a znajomych 95%).
- Na kwestie siły relacji można jednak spojrzeć również patrząc z perspektyw zachowań – tego czy i jak często utrzymywane są kontakty z osobami w najbliższym otoczeniu respondenta/teki. Inne badanie zrealizowane przez CBOS (z 2019 roku) pokazuje, że 43% osób przynajmniej raz w tygodniu utrzymuje kontakty ze znajomymi, a 73% z rodzicami.
- Z przeprowadzonego przez nas badania wynika, że 74% respondentów w okresie trzech miesięcy przed badaniem co najmniej raz w tygodniu spotykało się z osobami spoza swojego gospodarstwa domowego. Ponadto zapytaliśmy o częstotliwość kontaktów Polaków i Polek w trzech specyficznych sytuacjach: spotkania ze znajomymi w domu, poza domem oraz ważnych uroczystościach rodzinnych lub znajomych. Odpowiedzi na te pytania pozwoliły na zbudowanie syntetycznego wskaźnika pokazującego natężenie kontaktów z najbliższym otoczeniem, a następnie sprawdzenie jakie cechy społeczno-demograficzne mają wpływ na te relacje. Z przeprowadzonej analizy wynika, że przy kontroli innych zmiennych tym, co wpływa na kontakty jest wiek (im niższy tym częstsze kontakty).

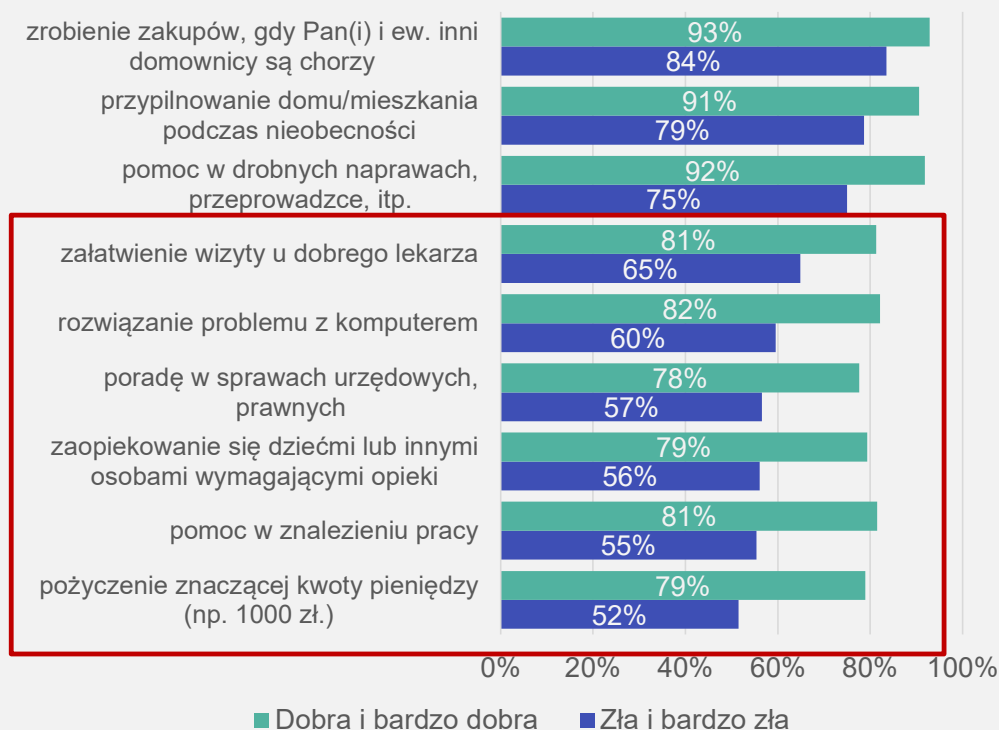


Źródło: Badanie BOX, wszystkie osoby uczestniczące w sondażu (n=601)

Sieci wsparcia

- Kapitał społeczny na poziomie indywidualnym stwarza jednostce możliwość realizacji istotnych dla niej celów i potrzeb. Relacje z innymi umożliwiają dostęp do ważnych zasobów, co wydaje się szczególnie istotne w czasach kryzysów takich jak pandemia. W BOXie sprawdziliśmy te kwestie pytając o to czy poza rodziną respondenci/teki znają inne osoby, które pomogłyby im w różnych kwestiach.
- Wyniki wskazują na to, że Polacy i Polki raczej posiadają w swoich sieciach społecznych, kontakty do osób, które mogłyby ich wesprzeć w różny sposób. Dotyczy to zarówno spraw prywatnych (zrobienia zakupów, drobnych naprawach, przypilnowania domu/mieszkania), jak i, choć w mniejszym stopniu, zawodowych (pomoc w znalezieniu pracy).
- Mieszkańcy mniejszych miast i wsi nie różnią się w znaczącym stopniu od osób z większych ośrodków, choć nieco w mniejszym stopniu w swoich sieciach kontaktów mają osoby mogące pomóc im w znalezieniu pracy, pożyczeniu pieniędzy czy udzieleniu porady prawnej i/lub w sprawach urzędowych.
- Tym co różnicuje dostęp do zasobów za pośrednictwem sieci kontaktów z innymi jest samoocena sytuacji materialnej oraz wykształcenie. Oznacza to, że osoby, które są w gorszej sytuacji materialnej nie tylko mają mniejsze możliwości uzyskania istotnego dla nich wsparcia za pośrednictwem rynku, ale również w mniejszym stopniu są w stanie pozyskać je za pomocą sieci społecznych.

Gdyby był(a) Pan(i) w potrzebie, to czy zna Pan(i) kogoś z poza Pana(i) rodziny, kogo można poprosić o

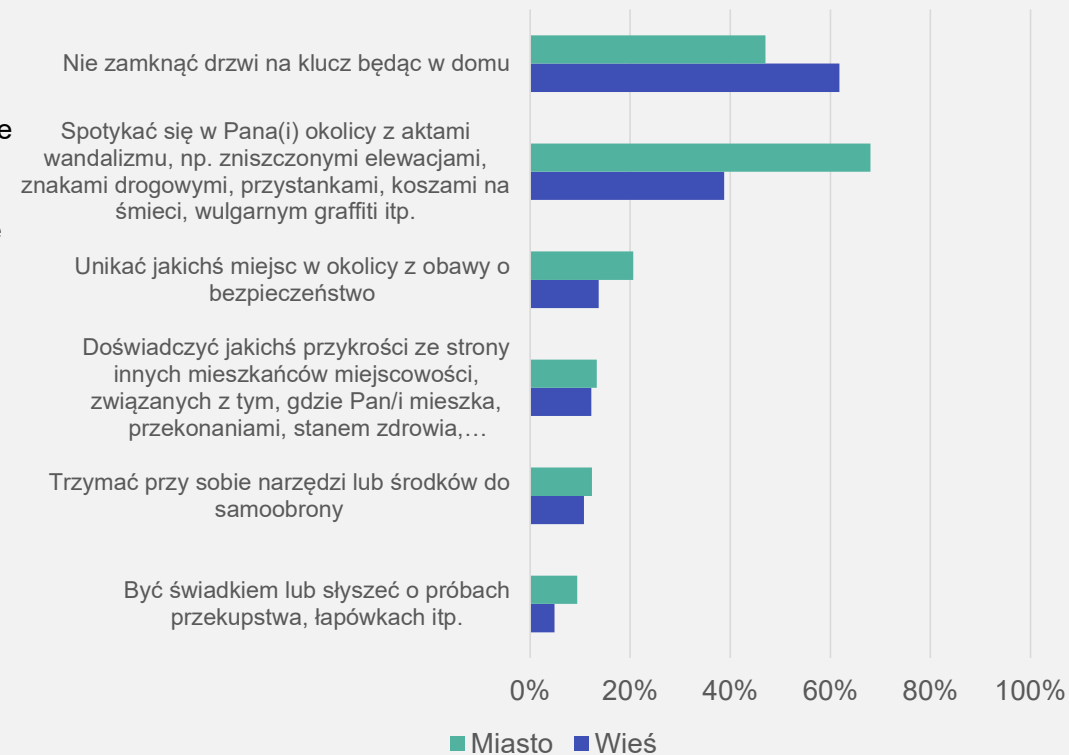


Źródło: Sondaż BOX, wszystkie osoby uczestniczące w badaniu (n=601)

Poczucie bezpieczeństwa

- Dopelnieniem analizy więzi łączących Polaków i Polki z najbliższym otoczeniem było przyjrzenie się kwestii poczucia bezpieczeństwa. Z analiz przeprowadzonych przez nas na danych pochodzących z lokalnych sondaży wiemy, że posiadanie kapitału pomostowego, wiążącego oraz więzi wsparcia jest związana również z tym na ile jednostka czuje się bezpiecznie w najbliższym otoczeniu.
- Dane pochodzące z badania BOX pokazują, że respondenci/teki czują się raczej bezpiecznie niezależnie od miejsca zamieszkania. Wyjątkiem są jedynie dwie kwestie – przy czym w obu przypadkach różnice są widoczne nie pomiędzy osobami mieszkającymi w miejscowościach do 50 tys. i większy, ale pomiędzy miastem, a wsią. Dotyczy to różnego podejścia do zamykania drzwi na klucz, oraz zetknięcia się z różnymi aktami wandalizmu (co jest znacznie rzadsze w przypadku mieszkańców/nek wsi).

Czy zdarzyło się czy też nie zdarzyło się Panu(I) w ciągu ostatnich 12 miesięcy



Źródło: Badanie BOX, wszystkie osoby uczestniczące w sondażu (n=601)

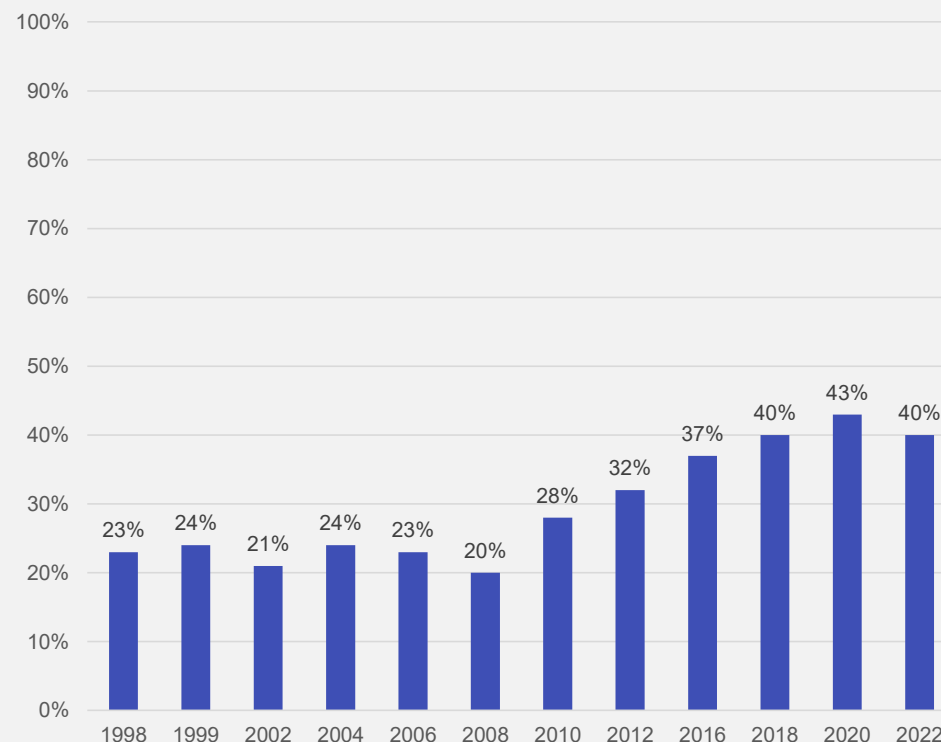


Aktywność

Zaangażowanie w wolontariat

- Kwestia pracy społecznej pojawia się w różnych badaniach prowadzonych w Polsce. Wyzwaniem dla dokonywania porównań pomiędzy badaniami jest różna forma stosowanych pytań i przyjęcie różnych definicji wolontariatu. Niezależnie od formy pytania widoczne są natomiast podobne trendy.
- Jeśli za wolontariat uznamy każdy rodzaj dobrowolnej i nieodpłatnej pracy na rzecz osób spoza rodziny, badanie CBOS z lutego 2022 roku, pokazuje, że prawie 63% Polaków i Polek ma tego typu doświadczenie. Odsetek ten jest jednak znacząco niższy gdy przyjrzymy się aktywności na przestrzeni roku – wynosił tylko 16% i widoczny jest tu znaczący spadek w porównaniu do roku 2020 (aż o 10 p.p.). Można przypuszczać, że wpływ na to miała epidemia COVID-19.
- Jeżeli zawężymy definicje wolontariatu wyłącznie do pracy na rzecz organizacji społecznych to według danych CBOS-u poziom zaangażowania kształtował się na początku 2022 na poziomie 40%, przy czym również w tym przypadku widoczne jest zahamowanie systematycznego wzrostu, który w Polsce trwał począwszy od 2008 roku.
- Spadek zaangażowania w działalność organizacji potwierdza również badanie organizacji pozarządowych Stowarzyszenia Klon/Jawor z 2021 roku. Na podstawie informacji zebranych od samych organizacji autorki stwierdzają, że po raz pierwszy od ponad dekady zaobserwowany został spadek odsetka organizacji, które do swoich działań angażują wolontariuszki i wolontariuszy.
- Cytowane powyżej badania wyraźnie wskazują na negatywny wpływ pandemii na zaangażowanie społeczne Polek i Polaków. Z drugiej jednak strony od momentu ich przeprowadzenia mieliśmy do czynienia z powszechnym zaangażowaniem w pomoc dla uchodźców/czyń z Ukrainy.

Osoby pracujące społecznie

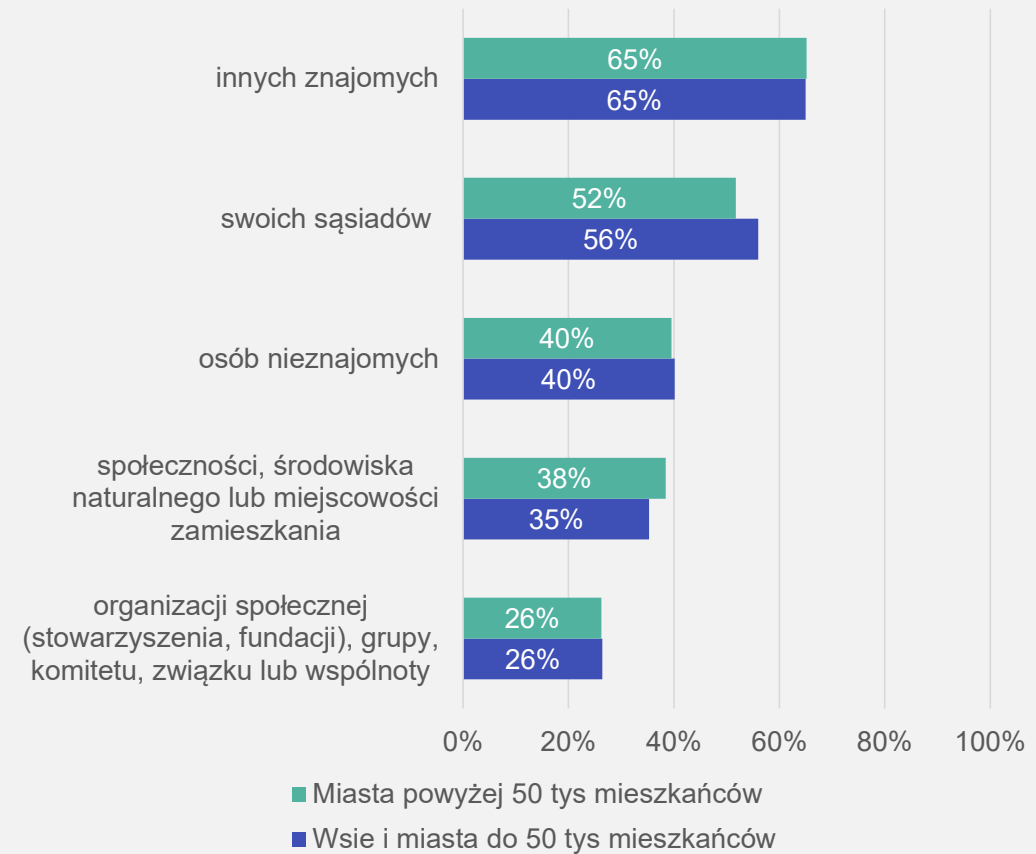


Źródło: CBOS „Aktywność w organizacjach obywatelskich” marzec 2022

Zaangażowanie w wolontariat

- W badaniu BOX „wolontariat” rozumieliśmy szeroko. Interesowała nas zarówno nieodpłatna pomoc/wsparcie udzielane znajomym i sąsiadom respondenta, osobom nieznanym jak i organizacjom społecznym.
- W uzyskanych w sondażu odpowiedziach widoczna jest gradacja częstotliwości wsparcia - najczęściej wspierano osoby z najbliższego otoczenia, rzadziej nieznanym, a najrzadziej organizacje społeczne. Wsparcie wolontariackie dla nich kształtowało się na poziomie 26%. Wielkość zamieszkiwanej przez respondentów/teki miejscowości miało znaczenie jedynie w przypadku pomocy dla sąsiadów - przy czym różnice były znaczące jedynie w przypadku mieszkańców/nek wsi (w ich przypadku odsetek osób, które wsparły sąsiadów wynosił 60%).
- Oprócz kwestii zaangażowania w wolontariat sprawdziliśmy również jak wielu Polaków i Polek deklaruje wsparcie darami i/lub pieniędzmi organizacji społecznych. W ciągu 12 miesięcy przed przeprowadzeniem badania tego typu wsparcie deklarowało 72% respondentów/tek.

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy poświęcił(a) Pan(i) swój wolny czas na dobrowolną i nieodpłatną pomoc/pracę na rzecz



Źródło: Sondaż BOX, wszystkie osoby uczestniczące w badaniu (n=601)

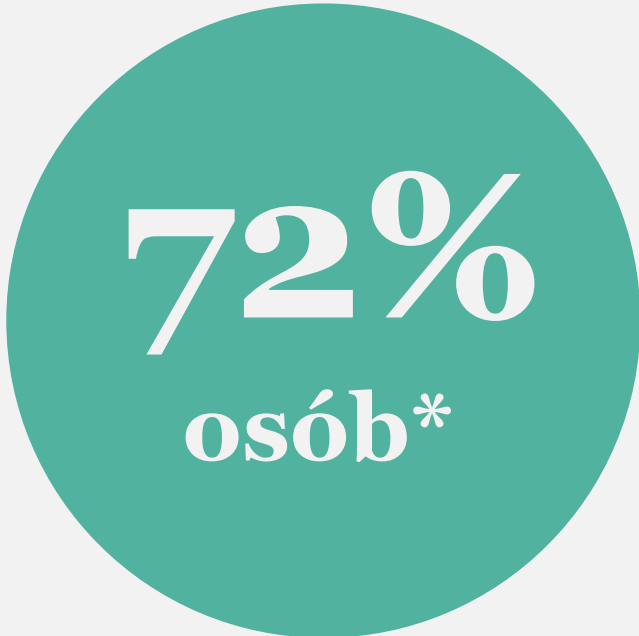
BOX

Wsparcie dla organizacji społecznych



26%
osób*

wspierało NGO swoją
nieodpłatną pracą



72%
osób*

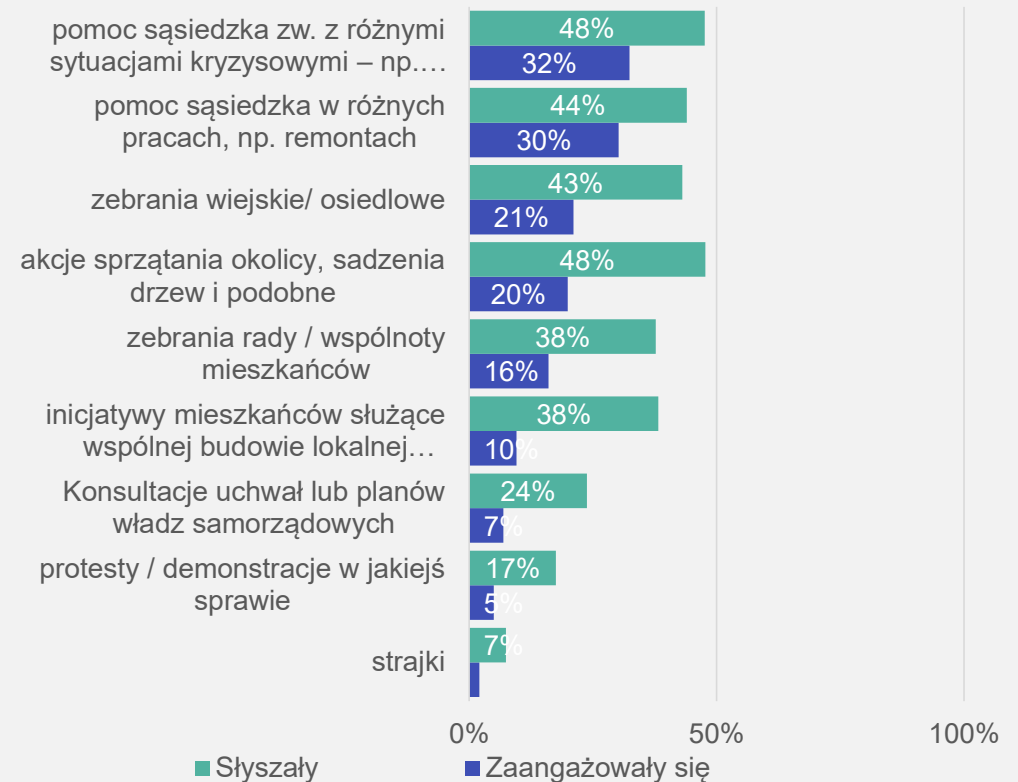
wspierało NGO darami
bądź pieniędzmi

* Wszystkie badane osoby bez względu na wielkość zamieszkiwanej miejscowości

Zaangażowanie społeczne

- W sondażu BOX staraliśmy się poszerzyć i pogłębić analizę zaangażowania społecznego dopytując o różne jej formy – odnosząc się do czterech wyodrębnionych na podstawie wcześniej przeprowadzonych badań tzn. **aktywizmu lokalnego, udziału w działaniach zbiorowych, indywidualnego aktywizmu** oraz dodatkowo **pomocy sąsiedzkiej**.
- Na poziomie całej populacji, niezależnie od miejsca zamieszkania, najczęściej deklarowano zaangażowanie w pomoc sąsiedzka, co nie dziwi zważywszy na przytoczone wcześniej informacje o dość silnych relacjach sąsiedzkich jakie łączą Polaków i Polki.
- Widoczne są pewne różnice w formach zaangażowania wśród mieszkańców małych miast i wsi, a większych ośrodków. Przede wszystkim osoby mieszkające w mniejszych ośrodkach częściej udzielały pomocy sąsiedzkiej. Częściej również uczestniczył w zebraniach wiejskich/osiedlowych. Rzadziej natomiast brały udział w protestach czy demonstracjach w jakiejś sprawie.

Osoby, które w ciągu ostatnich 12 miesięcy:



Źródło: Sondaż BOX, wszystkie osoby uczestniczące w badaniu (n=601)

Indywidualny aktywizm

- Inną kategorią działań, którym przyjrzelśmy się w badaniu był aktywizm indywidualny tzn. takie działania które były realizowane przez jednostkę samodzielnie, a nie w ramach szerszych struktur czy grup. Polegał on na kontakcie z podmiotem, który mógł nagłośnić określony problem lub pomóc go rozwiązać (mediami, politykami, organizacjami pozarządowymi).
- Żadna z ww. aktywności z osobna nie była szczególnie często wykorzystywana, ale po którąkolwiek z nich w okresie 12 miesięcy do momentu przeprowadzenia badania podjęło 32% respondentów/tek.
- Z przeprowadzonych wcześniej badań wiedzieliśmy, że te formy aktywności są powiązane z odpowiedzią na pytanie o to czy respondent/ka interesuje się tym co się dzieje na poziomie lokalnym. Silne zainteresowanie sprawami lokalnymi deklarowało 23% respondentów/tek.

Osoby, które w ciągu ostatnich 12 miesięcy



Źródło: Sondaż BOX, wszystkie osoby uczestniczące w badaniu (n=601)

BOX

Zaangażowanie indywidualne



32%
osób*

było zaangażowanych w
aktywizm lokalny



23%
osób*

deklarowało silne
zainteresowanie
sprawami lokalnymi

* Wszystkie badane osoby bez względu na wielkość zamieszkiwanej miejscowości

Od czego zależna jest aktywność społeczna? Założenia analizy

- Sprawdziliśmy związek czterech wyszczególnionych przez nas form zaangażowania społecznego z innymi wymiarami kapitału społecznego oraz zmiennymi opisującymi cechy społeczno-demograficzne respondentów/tek. Dla każdej formy stworzyliśmy syntetyczny wskaźnik opisujący stopień zaangażowania.
- Celem była identyfikacja związków między aktywnością społeczną a innymi cechami respondentów, zarówno obiektywnymi, jak i dotyczącymi ich kapitału społecznego, aby określić, na jakie cechy zwracać uwagę dążąc do wzmacniania aktywności.
- Pierwszą kwestią na którą warto zwrócić uwagę na zależności między poszczególnymi formami zaangażowania – w szczególności dotyczy to udziału w działaniach zbiorowych, które są silnie skorelowane z pozostałymi formami aktywności (w zależności od formy wartość współczynnik korelacji r Pearsona wynosiła od 0,43 do 0,56). Zauważalny jest również związek między aktywizmem indywidualnym, a lokalnym (siła związku wynosi 0,35). Nieco inaczej jest natomiast z zaangażowaniem w pomoc sąsiedzką. Jest ona skorelowana z udziałem w działaniach zbiorowych, oraz nieco słabiej z aktywizmem lokalnym, natomiast w przypadku aktywizmu indywidualnego wzajemny związek, choć istotny statystycznie jest stosunkowo słaby (współczynnik korelacji r Pearsona na poziomie 0,17). Wynika z tego, że osoby, które są zaangażowane w poszczególne formy aktywności są zaangażowane również w inne (przy czym ta współzależność jest słabsza dla aktywności sąsiedzkiej).
- W kolejnym kroku za pomocą modelowania statystycznego sprawdziliśmy, które konkretnie pytania i cechy społeczno-demograficzne (wiek, płeć, wielkość zamieszkiwanej miejscowości, liczba osób w gospodarstwie domowym, poziom wykształcenia, samoocenę sytuacji materialnej oraz stanu zdrowia) są przed wszystkim związane z poszczególnymi formami aktywności społecznej. W tym celu zastosowaliśmy czynnikową analizę wariacji GLM (Ogólny Model Liniowy).



Wyniki analizy

Model opisujący cechy powiązane z aktywnością sąsiedzką pokazuje istotną statystycznie zależność z następującymi zmiennymi:

- Uczestniczenie w jakiejś ważnej ceremonii rodzinnej lub święcie znajomych (im częściej tym większa aktywność sąsiedzka).
- Posiadanie osób spoza rodziny, które w razie potrzeby zaopiekowałyby się dziećmi lub innymi osobami wymagającymi opieki oraz które można prosić o poradę w sprawach urzędowych/prawnych.
- Poświęcenie wolnego czasu na dobrowolną i nieodpłatną pomoc/pracę na rzecz społeczności, środowiska naturalnego lub miejscowości, w której mieszka respondent/ka.
- Zaangażowanie się w ciągu 12 miesięcy w działania polegające na konsultacji uchwał lub planów władz samorządowych.
- Poczucie wpływu na decyzje samorządu dotyczące remontów dróg, organizacji komunikacji, oznakowania ulic.

Model jest istotny statystycznie i tłumaczy 25% zmienności zmiennej zależnej (skali aktywności sąsiedzkiej).

Jak to rozumieć?

- Zaangażowanie w pomoc sąsiedzką związane jest z funkcjonowaniem w silnych sieciach kontaktów społecznych i znajomości z osobami spoza rodziny. Tego typu działania chętniej podejmują osoby, które a. utrzymują częste kontakty towarzyskie b. są przekonane że same otrzymałyby różnorodną pomoc od innych, gdyby jej potrzebowały.
- Dodatkowo inne ich odpowiedzi wskazują na zaangażowanie w sprawy lokalne oraz poczucie wpływu na to co się dzieje w ich najbliższej okolicy.

Wyniki analizy

Model opisujący cechy powiązane z aktywnością indywidualną pokazuje istotną statystycznie zależność z następującymi zmiennymi:

- Wiek (im wyższy tym większa aktywność społeczna).
- Status materialny (osoby o lepszej samoocenie są bardziej skłonne się angażować)
- Poczucie możliwości dotarcia z własną opinią do władz lokalnych
- Poczucie bycia poinformowanym na temat tego co planuje robić/robi lokalny samorząd
- Poświęcenie wolnego czasu na dobrowolną i nieodpłatną pomoc/pracę na rzecz społeczności, środowiska naturalnego lub miejscowości, w której mieszka respondent/ka.

Model jest istotny statystycznie i tłumaczy 30% zmienności zmiennej zależnej (skali aktywności indywidualnej).

Jak to rozumieć?

- Zaangażowanie w aktywizm indywidualny związane jest z tym na ile jednostka wie co się dzieje w swojej okolicy i ma już wypracowane kanały dotarcia do lokalnych decydentów i doświadczenia zaangażowania w sprawy lokalne.
- Istotne są też cechy społeczno-ekonomiczne, w tym przypadku wiek i status materialny. Trudno jednoznacznie stwierdzić dlaczego te konkretne cechy mają znaczenie, można natomiast postawić pewne hipotezy – działania związane z aktywizmem indywidualnym wymagają posiadania pewnych kompetencji, które jednostka nabiera z wiekiem. Może to być również związane z większą ilością wolnego czasu, czy ogólną pewnością siebie w kontaktach z urzędnikami, politykami czy mediami.

Wyniki analizy

Model opisujący cechy powiązane z aktywnością lokalną pokazuje istotną statystycznie zależność z następującymi zmiennymi:

- Płeć (kobiety są bardziej zaangażowane).
- Poczucie bycia poinformowanym na temat tego co planuje robić/robi lokalny samorząd
- Umówienie się z lokalnym politykiem/urzędnikiem
- Zaangażowanie w pomoc sąsiedzka

Model jest istotny statystycznie i tłumaczy 34% zmienności zmiennej zależnej (skali aktywności lokalnej).

Jak to rozumieć?

- Zaangażowanie w aktywizm lokalny związane jest z płcią – bycie kobietą silniej wpływa na podjęcie takiej aktywności, co nie powinno dziwić mając na uwadze to, że większość osób działających w Polsce lokalnej to kobiety.
- Inne zmienne powiązane z aktywnością lokalną, odpowiadają za pozostałe formy aktywizmu (na poziomie indywidualnym i sąsiedzkim). Istnieje również związek z poczuciem bycia poinformowanym o sprawach lokalnych.

Wyniki analizy

Model opisujący cechy powiązane z aktywnością zbiorową pokazuje istotną statystycznie zależność z następującymi zmiennymi:

- Przyjmowanie znajomych u siebie w domu lub bycie z wizytą u nich w domu
- Posiadanie znajomych o innej narodowości
- Zaangażowanie w szereg działań lokalnych takich jak zebrania wiejskie/osiedlowe, konsultacje społeczne, inicjatywy lokalne mieszkańców
- Kontaktowanie się lokalnymi mediami
- Poczucie bycia poinformowanym na temat tego co planuje robić/robi lokalny samorząd

Model jest istotny statystycznie i tłumaczy 49% zmienności zmiennej zależnej (skali aktywności zbiorowej).

Jak to rozumieć?

- W przypadku zaangażowania w aktywności zbiorowe, widoczny jest związek z innymi formami aktywności – zarówno z poziomu aktywizmu lokalnego jak i indywidualnego.
- Ciekawym wnioskiem jest powiązanie zaangażowania w aktywność zbiorową z posiadaniem znajomych o innej narodowości – być może jest to efekt masowego zaangażowania się Polaków i Polek w pomoc uchodźcom/czyniom z Ukrainy.
- Ponownie istotnym czynnikiem jest poczucie bycia poinformowanym o sprawach lokalnych.



Najważniejsze wnioski

Główne wnioski

Mając na uwadze pięć wyszczególnionych wymiarów kapitału społecznego w oparciu o wyniki sondażu BOX możemy stwierdzić, że:

- Polskie społeczeństwo **cechują relatywnie silne więzi**, szczególnie te łączące z osobami z najbliższego otoczenia (zarówno z rodziną jak i ze znajomymi czy nawet sąsiadami) i sieci **wsparcia**, które mogą wykorzystać w sytuacjach kryzysowych (co udowodniły czasy pandemii).
- Pewnym problemem jest internalizacja norm dotyczących stosunku do dóbr wspólnych – w szczególności dotyczy to postaw rozpowszechnionych na wsi oraz w małych miastach i wśród osób młodych (do 24 r.ż.).
- Stosunkowo silne więzi i sieci wsparcia w małym stopniu przekładają się jednak na aktywność społeczną wychodzącą poza pomoc sąsiedzką. Wyjątkiem wydaje się tu być masowe zaangażowanie Polek i Polaków we wsparcie uchodźców z Ukrainy. Mając na uwadze, to że poszczególne formy zaangażowania przekładają się na inne, można przypuszczać, że przynajmniej dla niektórych osób doświadczenie to zaprocentuje zaangażowaniem społecznym w innej sytuacji.
- Tym co może stanowić istotny hamulec dla zaangażowania **jest bardzo niskie poczucie sprawczości**. Niepokojące wydaje się być niskie poczucie wpływu na władze samorządowe i lokalne instytucje.

